

сопротивление представителю власти, вербальная и физическая агрессия и т. д.;

- умение владеть собой в психологически напряженных, конфликтных, провоцирующих ситуациях.

Под психологической устойчивостью понимается целостная характеристика личности, обеспечивающая ее устойчивость к фрустрирующему и стрессогенному воздействию трудных ситуаций.

Частое пребывание в опасных, а иногда и угрожающих жизни ситуациях требует от этих лиц умения владеть собой, быстро оценивать сложные ситуации и принимать наиболее адекватные решения, что будет способствовать более эффективному выполнению поставленных задач и уменьшению чрезвычайных происшествий и срывов профессиональной деятельности среди личного состава органов внутренних дел.

Неумение сотрудника регулировать психическое состояние и действия приводят к отрицательным, а зачастую и тяжелым последствиям как для него самого, так и для окружающих, снижает способность социально-психологической адаптации личности к данным условиям среды, является серьезной помехой в реализации ее жизненного потенциала.

Сподинського О.О., слухач
Національної академії внутрішніх
справ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ОСОБИ ДОПИТУВАНОВОГО НА ФОРМУВАННЯ ВЕРБАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

При розслідування злочинів слідчий стикається з різними ситуаціями, які потребують психологічних знань. Психологічні знання необхідні для успішного здійснення досудового слідства, проведення окремих слідчих (розшукових) дій з метою отримання вербальної інформації.

Спілкування вербальними засобами є не що інше як використання живого слова в передачі інформації [1, с. 28].

Складність допиту визначається не лише тим, що слідчому досить часто протистоїть особа, яка не бажає давати показання, але й тим, що у показаннях навіть сумлінного допитуваного можуть бути і помилки, і перекручення, і вигадки, які слідчому необхідно виявляти і враховувати при оцінці та використанні показань.

Для того, щоб обрати той або інший тактичний прийом під час допиту, а також правильно оцінити показання необхідно знати особливості психологічного процесу формування показань. Більшість людей правильно сприймають дійсність, хоча нерідко трапляється й однобоке сприйняття та викривлення уявлення про сприйняте.

Свідок – це фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань.

З набранням чинності КПК 2012 року у вітчизняному кримінальному процесі з'явилися поняття “свідок обвинувачення” і “свідок захисту” (ч. 6 ст. 352 КПК)[2]. Кожна сторона забезпечує прибуття в суд “свого” свідка. Суд лише сприяє сторонам кримінального провадження у забезпеченні явки свідків шляхом здійснення судового виклику (ч. 2 ст. 327 КПК). Однак після приведення головуєчим у судовому засіданні свідка до присяги і попередження його про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і давання завідомо неправдивих показань особи стає свідком не сторони, а свідком правосуддя [3, с. 124].

Формування показань складається зі сприйняття, запам'ятовування й відтворення фактів.

Основною сприйняття є первинні психічні процеси – відчуття (зорові, слухові, смакові, нюхові та інші). Активний вплив на повноту, точність й ясність сприйняття має увага, її

направленість, що часто пояснюється професійними інтересами людини.

Сприйняття може бути цілеспрямоване й мимовільне. Цілеспрямоване сприйняття відрізняється більшою повнотою й точністю. На повноту сприйняття впливають суб'єктивні чинники (дефекти органів відчуттів, розлади нервової системи, утомленість, сильне хвилювання тощо) та об'єктивні (несприятливі умови видимості, короткочасність події, значна відстань від місця події тощо).

Значні труднощі виникають під час оцінки результатів сприйняття простору, часу й руху, оскільки сприйняття просторових форм предметів, їх розмірів і відстаней, а також тривалість та послідовність явищ, характеру та швидкості руху не завжди адекватне тому, що було насправді і може значно відрізнятися від реальності.

Тому під час допиту необхідно з'ясувати, яким чином особа сприймала форму, розміри і просторові відношення предметів, а, також за якими критеріями вона будує судження про них. Необхідно враховувати вплив повітряної й геометричної перспективи, оптичних викривлень, слухових відчуттів при сприйнятті, кольору об'єктів (білий, червоний і жовтий кольори видні на більшій відстані), брати до уваги розміри й розташування тіні від предметів, наявність орієнтирів, час подолання даної відстані і деякі інші фактори. Більш менш точне сприйняття відстані можливе у межах до півкілометра.

Безпосереднє сприйняття тривалості й послідовності явищ також буває неточним. Зміна різних за змістом подій і думок створює враження швидкоплинності, а час, заповнений бідними й одноманітними психологічними процесами здається навпаки – більш тривалим. Особливо "летить час" при позитивній емоційній окрасці сприйняття. Помалу "тягнеться" час при хворобах і безсонні.

Психологи відмічають, що у сприйнятті часу велику роль грає ритміка серцебиття й дихання, а також органічні відчуття. Сприйняття послідовності явищ, як правило, більш точне, ніж

сприйняття їх тривалості. Тому іноді для з'ясування тривалості певних часових відрізків буває доцільно з'ясувати, які події відбулися між певними фазами розгортання злочинної події.

Сприйняття руху – це одночасне сприйняття простору й часу. Сприйняття швидкості може бути відносним (коли сприймається і рухомий предмет і якийсь нерухомий предмет) та безвідносним (сприймається лише рухомий предмет). Безвідносне сприйняття відрізняється меншою точністю, ніж відносне. Сприйняття швидкості залежить від швидкості рухомого предмета й відстані між ним і сприймаючим суб'єктом: чим більша ця відстань, тим рух здається більш повільним.

Повне й правильне сприйняття певної події ще не забезпечує правильного її відтворення. У результаті відчуття й сприйняття в корі головного мозку створюються тимчасові нервові зв'язки (асоціації). У цьому є сутність процесу запам'ятовування, з цього розпочинається діяльність пам'яті. Асоціації, що утворилися, поділяються на смислові, суміжні (коли події, що сприймалися, відбувалися одночасно або послідовно одна за одною), схожі (схожі слова, предмети) й асоціації по контрасту (наприклад, світлий і темний).

У своїй практиці слідчий неминуче стикатиметься з такими явищами, як реконструкція і деформація відтвореного людиною матеріалу, що виявляється:

- а) у викривленні смислового змісту інформації;
- б) в ілюзорній деталізації відомостей;
- в) в об'єднанні в єдине ціле розрізнених елементів матеріалу;
- г) у роз'єднанні пов'язаних елементів;
- г) у зміщенні окремих сторін аналізованої події;
- д) у перебільшенні окремих сторін події залежно від стійких і ситуативних інтересів допитуваного тощо.

Слідчий повинен враховувати, що в багатьох випадках труднощі згадування визначаються індивідуальними труднощами вербалізації чуттєво сприйманого матеріалу, тобто

словесного оформлення того, що людина бачила і чула. Відомо, що словниковий запас і мовна культура допитуваних часто дуже обмежені. У таких випадках слідчий має надати лексичну допомогу, нагадати допитуваній особі набір слів і понять, із яких вона може вибрати найбільш підходящі.

Формування зізнань допитуваної особи визначається і тим, які в неї провідні аналізатори. Інакше кажучи, при допиті слід враховувати розвиток чи слабкість у конкретного індивіда зорової, слухової, дотикової, рухової, нюхової і смакової пам'яті.

Успіх допиту визначається серед іншого і тією підготовчою роботою, яку проводить слідчий. Відзначимо найважливіші моменти підготовки слідчого до допиту.

а) створення інформаційної бази за результатами попередніх слідчих (розшукових) дій і даних оперативно-розшукової роботи. Смысл створення інформаційної бази – з'ясування суб'єктів, яких слід допитати, розробка необхідних запитань для допиту, а також вивчення особистості допитуваного. Останнє передбачає знання соціального статусу цієї особи, референтні для неї соціальні групи, позитивні і негативні особистісні якості;

б) визначення найефективніших прийомів психологічної взаємодії з цією особою. Продумуючи власну поведінку, необхідно враховувати такі особливості допитуваного, як рівень його агресивності і конфліктності, ступінь емоційної стійкості чи нестійкості, гнучкість або ригідність і його мислення та ін.;

в) складання плану допиту. План може бути письмовим чи зафіксованим лише в думці. Але він завжди має містити мету майбутнього допиту і зумовлену цією метою систему запитань.

У процесі попередньої оцінки показань можливо виявлення негативних обставин, які при допиті можуть виступати у двох формах: а) відсутності у показаннях допитуваного даних, які повинні мати місце; б) наявності у показаннях даних, яких не повинно бути. Так, у разі наявності даних, яких не повинно бути, негативні обставини при допиті

можуть проявлятися у вигляді обмовок та винної поінформованості допитуваного. Значення негативних обставин у допиті полягає в тому, що вони виступають специфічними сигналами неправди у показаннях і потребують використання відповідних тактичних прийомів.

Виявлення неправди у показаннях обвинувачених або свідків передбачає їх попереднє дослідження шляхом зіставлення таких показань з різними даними, які є у розпорядженні слідчого (зіставлення окремих елементів у показаннях допитуваних, зіставлення з показаннями інших осіб тощо).

Повідомлення неправди свідками чи обвинуваченими — це вольовий і свідомий акт, спрямований на перекручення істини. Отже, для запобігання і встановлення неправди слідчий повинен знати її можливі мотиви. Засобами усунення мотивів неправди при допиті є тактичні прийоми, розроблені на підставі методу переконання. Таким чином неправда може бути відвернута на стадії встановлення психологічного контакту з допитуваним. Використання тактичних прийомів, спрямованих на встановлення психологічного контакту, сприяє побудові безконфліктної ситуації допиту і одержанню правдивих показань [4, с. 119].

Участь психолога в підготовці до проведення допиту допоможе слідчому в дослідженні матеріалів справи (кримінального провадження), вивченні допитуваної особи та прогнозуванні варіантів розвитку майбутнього спілкування у процесі допиту [5, с. 506].

Поведінка слідчого в ході допиту має коригуватися залежно від того, як змінюється психічний стан допитуваного. Але в усіх випадках він повинен залишатися впевненим, стриманим і психологічно стійким.

Список використаних джерел:

1. Філоненко М.М. Психологія спілкування. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.

2. . Кримінальний процесуальний кодекс України. – К.: Паливода А.В., 2013. – 328 с.
3. Лобойко Л.М. Кримінальний процес: Підручник. – К.: Істина, 2014. – 432 с.
4. Настільна книга слідчого: [Наук.-практ. видання для слідчих і дізначів] / Панов М.І., Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. та ін. – К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003. – 720 с.
5. Баранчук В.В. Участь спеціаліста-психолога у проведенні допиту / В.В. Баранчук // Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності: тези допов. та повід. наук.-практ. конф. (Київ, 3 квітня 2009 р.). – К.: Атака, 2009. – С. 504-506

Севрук В.Г., кандидат юридичних наук, науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

ТИПИ ЕТНІЧНИХ СПІЛЬНОТ

Масштаби поширення етнічної злочинності представляє реальну загрозу нормальному функціонуванню державних інститутів, економічному прогресу та національній безпеці України. Стан етнічної злочинності на сучасному етапі розвитку України, як держави багато в чому залежить від результатів протидії даному виду злочинності. Історична ретроспектива протидії етнічній злочинності показала, що це явище виникає разом із зародженням цивілізації, виникнення перших держав, розвивається та існує в ХХІ столітті.

Тому для подолання етнічної злочинності потрібно визначити, які є типи етнічних спільнот. Такого роду спільноті називають також кровнородинними або спільностями, що виділяються на основі особливої культури. До них відносять: племена, народності, нації. В усякому разі, при вивченні етнічних